

Олексій Бакалець,
Олександр Курок
(Глухів)

ВОЛКОВИНСЬКИЙ СКАРБ ЄВРОПЕЙСЬКИХ МОНЕТ XVII – ПОЧАТКУ XVIII СТ.

Виявлення та детальний аналіз скарбів монет того чи іншого періоду має неоціненне значення для вивчення грошового обігу певного регіону. Нажаль сьогодні такі скарби трапляються досить рідко у повному складі і вони майже не доступні для вивчення нумізматами чи спеціальними науковими установами. Унікальність кожного скарбу полягає у його складі, кількості та якості збереження монет.

Автори зробили спробу проаналізувати унікальний за своїм складом скарб європейських монет другої половини XVII – початку XVIII ст., виявлений у листопаді 2012 р. поблизу с. Волковинці Деражнянського р-ну Хмельницької області (на території колишнього Барського староства Подільського воєводства).

Ключові слова: нумізматика, скарб, європейські монети, Барське староство, монети.

Скарбовий комплекс нараховує 83 мідні та срібні монети Речі Посполитої та Священної Римської імперії. Конфігурація складу комплексу є дещо не традиційна для більшості, виявлених на Поділлі, скарбів другої половини XVII ст. [3; 4].

В склад знахідки входять: 1 срібний орт 1621 р. Сигізмунда III Августа (1587–1632), 17 срібних потрійних крейцерів (грошів) імператора Священної Римської імперії Леопольда I (1657–1705) – 1695–1702 рр. та 65 мідних солідів – «боратинок» 1660–1666 рр. Яна II Казимира (1648–1668) [10].

Найстаріша монета скарбу – солід Речі Посполитої 1660 р. Яна II Казимира, наймолодша – три крейцери імператора Священної Римської імперії Леопольда I (1657–1705) – 1702 р. Період накопичення скарбу становить 42 р.



Особливістю срібного коронного орта (1,2 %) є цифра 16, яка розміщена в колі під портретом короля Речі Посполитої Сигізмунда III Августа (1587–1632), яка означає вартість монети в 16 грошів. Переважно орти 1620–1627 рр. цього короля, в тому числі гданського карбування, не мають подібних цифр. Стан збереження монети задовільний. На аверсі монети відкарбований напис: SAM:LIV:NEC.N:SIEX:O:HRI:R, в центрі – герб Речі Посполитої, а внизу – герб Вазова.

У скарбі домінують мідні соліди Яна II Казимира 1660–1666 рр. литовського та польського карбування (78,3 %). Більшість монет сильно потерті, що свідчить про їх активне використання в грошовому обігу 60-х років XVII – початку XVIII ст. на території Речі Посполитої, до якої входило Поділля.



Частина мідних шелягів Речі Посполитої Яна II Казимира (1648–1668) із Волковинського скарбу

Але найбільшу цінність Волковинського скарбу становлять 17 срібних австрійських та угорських монет Леопольда I (1657–1705) номіналом в три крейцери (20,4 %). Офіційний титул цього імператора Священної Римської Імперії – король Угорщини, Богемії, Галичини та Володимирії, ерцгерцог Австрії, князь Трансильванії, герцог Бургундії, Брабанту, Люксембургу, Мілану та Мантуї, граф Фландрії, Тіролю та Горації, маркграф Бургау та Штірії [8, с. 28].

На аверсі потрійних крейцерів по колу навколо герба – двоголового орла розміщений напис: ARKHID.AVS.(C.B) DUX. BYR.SI.1699 (чи інший рік карбування.), на реверсі зображено портрет імператора Леопольда I, в колі цифра «3» та напис: LEOPOLDYS.DG.R.I.S.A.G.II.B.R. Гурт монет гладенький.



Срібні монети із Волковинського скарбу 2012 р.

Потрійні крейцери відкарбовані на монетних дворах Австрії, Богемії і Угорщини. Вони різняться за якістю металу, за збереженістю, міцністю срібла, а також вагою і діаметром. Більшість крейцерів потерті, що свідчить про їх тривале та інтенсивне використання. Деякі монети досить крихкі та легко ламаються. Портрет Леопольда в усіх типах дещо інший, тобто потрійні крейцери карбувалися різними штемпелями та на різних монетних дворах імперії.

Наприклад, на монеті 1697 р. на реверсі зображено портрет Леопольда I та зліва позначено номінал монети – 3 крейцери, а на аверсі – герб Угорського королівства – ореол, що обрамляє всю фігуру Ісуса Христа та Діви Марії у вигляді язиків полум'я Сонця.



Угорщина, Леопольд I (1657–1705), три крейцери, 1697 р.

Зображення Марії з Ісусом є також на різних номіналах золотих та срібних монет цього правителя, наприклад на 10 дукатах.



Угорщина. Леопольд I (1657–1705), 10 дукатів, 1687 р.

Пізніше таке зображення часто зустрічається на мадонталях імператриці Марії Терезії (1740–1780) 1742, 1746, 1754, 1765, 1767, 1775, 1778 років, які карбувалися для Угорщини на монетному дворі у Кремінці. Зображення Мадони часто зустрічається також на монетах Баварії, Ватикану, Венеції, Гамбурга, Любека та ін. [6, с. 30; 8, с. 33].



Мадонталяр Марії Терезії 1742 р.

Рідко в українських скарбах трапляється п'ятнадцятикрейцеровики – назва монет номінальною вартістю 15 крейцерів. Карбування їх розпочалось 1659 р. в Австрії і було викликане необхідністю покриття воєнних видатків. Маса монети становить 6,404 г (3,602 г чистого срібла). Використовувався метал 563-ї проби. Ці монети мали відповідати 1/4 лічильного гульдена або 1/6 рейхсталера. Але перші емісії дорівнювали лише 1/7 рейхсталера. Карбовані на монетних дворах Австрії та Угорщини за часу правління Леопольда I [5, с. 204].



Священна Римська імперія. Леопольд I (1658–1705), 15 крейцерів, 1674 р.

На більшості срібних монет Леопольда I із Волковинського скарбу на аверсі зображений імперський австрійський двоголовий орел династії Габсбургів, на реверсі портрет із зображенням короля та цифра 3 напроти правого ліктя правителя – номінал 3 крейцери.

У скарбі присутні 17 срібних монет чотирьох різновидностей та різних років правління Леопольда I: 2 – 1695 р., 2 – 1696 р., 3 – 1697 р., 2 – 1698 р., 3 – 1699 р., 1 – 1700 р., 3 – 1701 р., 1 – 1702 р. Вага 1 типу 3 крейцерів становить 1,3 г, другого – 1 г, третього – 1,2 г, четвертого (угорського) – 0,8 г.



I тип



II тип



III тип



IV тип

Окремі потрійні крейцери імператора Леопольда I зустрічалися на Поділлі, Закарпатті та Галичині раніше. Так, відомий закарпатський нумізмат О. Огуй, зафіксував декілька екземплярів цієї срібної монети досліджуваного періоду в м. Чернівцях [9, с. 98, 102, 104]. Р. Шуст та В. Петегрич під час проведення археологічних досліджень в центрі м. Львова у 2006 р. віднайшли потрійний крейцер (грош) Леопольда I 1669 р., відкарбований на монетному дворі у графстві Тіроль [11, с. 47].

Подільський колекціонер Б. Кульчицький виявив у 1997 р. в с. Іванківці Городецького р-ну Хмельницької області об'ємний скарб, який складався із 4949 срібних та мідних західноєвропейських монет. В комплексі були присутні 81 потрійний крейцер Австрії, Чехії, Пруссії та Баварії.

Австрію представляють срібні потрійні крейцери, переважно богемського карбування: срібні монети Леопольда I (1657–1705) 1697 р., 1704 р., 1705 р., Йосипа I (1705–1711) 1707 р., 1711 р. (2), Карла (1712–1727) 1715 р., 1727 р. – всього 8 монет. В цьому ж скарбі було виявлено також близько 4 кг мідних шелягів Яна II Казимира (1648–1668) [1, с. 134; 2, с. 199].

Також один потрійний крейцер Леопольда I (1657–1705) 1703 р. із фондів Вінницького обласного краєзнавчого музею був зафіксований вінницьким нумізматом Мальованим С.Ф. у його праці «О кладах, монетах, но не о деньгах...» (2004 р.) [7, с. 73].

Отже, Волковинський скарб 2012 р. за своїм складом близький до Іванковецького скарбу 1997 р. По-друге, він вдвічі переважає його за кількістю потрійних крейцерів Леопольда I. По-третє, цей комплекс засвідчує той факт, що крім традиційних західноєвропейських монет подільського ринку XVII – початку XVIII ст. – талерів Голландії, Священної Римської імперії, срібних ортів (1/4 талера), шостаків (6 грошів), трояків (3 гроші), півтораків (1,5 гроша), солідів (1/3 гроша) (переважно мідних боратинок) Речі Посполитої, Прибалтійських володінь Швеції, Пруссії, Бранденбургу, сюди поступово проникають австрійські та угорські гроші, переважно потрійні крейцери.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бакалець О.А. Актуальні проблеми української нумізматики, генеалогії та історичного краєзнавства (за письмовими та скарбовими джерелами) / О.А. Бакалець. – Глухів, РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка, 2012. – 240 с.

2. Бакалець О.А. Нові знахідки монет XVI–XVIII ст. на території Західного Поділля / О.А. Бакалець // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії і методики. Зб. наук. праць / Відп. ред. Г.В. Боряк; упорядник В.В. Томазов. – К.: НАН України. Ін-т історії України, 2011. – Число 19. – 323 с.
3. Бакалець О.А. Скарби монет як джерело вивчення грошового обігу Гетьманщини (1648–1781) / О.А. Бакалець. – К.: СтилоС, 2012. – 333 с.
4. Бакалець О.А. Фінансова політика та грошовий обіг Гетьманщини та Поділля (за письмовими та скарбовими джерелами) / О.А. Бакалець. – Бар: РВВ Барського ГПК ім. М. Грушевського, 2009. – 192 с.
5. Зварич В. Нумізмати́ка. Довідник / В. Зварич, Р. Шуст. – Тернопіль–Львів: «Тернопіль», 1998. – 462 с.
6. Каглян О. Імператор Священної Римської імперії Леопольд II та його монети на території Західної України / О. Каглян, О. Огуй, С. Пивоваров // Нумізмати́ка і фалеристика. – 2001. – № 2.
7. Малёванный С.Ф. О кладах, монетах, но не о деньгах... / С.Ф. Малёванный. – Вінниця: ООО «Консоль», 2004. – 296 с.
8. Огуй О. Таляр Марії Терези / О. Огуй, О. Каглян // Нумізмати́ка і фалеристика. – 2006. – № 3.
9. Огуй О. Чернівці та околиці: грошовий обіг та монетні знахідки протягом тисячоліть / О. Огуй. – Чернівці: Рута, 2007. – 148 с.
10. Опис скарбу П. Січенка та А. Одінокіх.
11. Шуст Р. Нумізмати́чні пам'ятки середньовічного Львова (Монетні знахідки, виявлені під час археологічних досліджень у 1992 р.) / Р. Шуст, В. Петегірич // Львівські нумізмати́чні записки. – 2006. – № 3.

Бакалец А., Курок А. Волковинцевский клад европейских монет XVII – начала XVIII вв.

Авторами сделана попытка проанализировать уникальный по своему составу клад европейских монет второй половины XVII – начала XVIII вв., обнаруженный в ноябре 2012 г. возле с. Волковинцы Деражнянского р-на Хмельницкой обл. (на территории бывшего Барского староства Подольскоговоеводства).

Ключевые слова: нумизматика, клад, европейские монеты, Барское староство, монеты.

Bakalets A., Kurok A. Volkovintsevsky treasure European coins XVII – beginning of XVIII century.

The authors attempts to analyze the unique treasure on the structure of European coins of the second half of XVII – beginning of XVIII century. Discovered in November 2012 near the village. Volkovintsy Derazhnya district of Khmelnytsky region (in the former starostvo Bar Podollia vоеvodstvo).

Key words: numismatics, treasure, European coins, starostvo Bar, coins.

Одержано 16.03.2013